

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ В ПРОЦЕСІ ПОЗАУРОЧНИХ ЗАНЯТЬ КОНТАКТНИМИ ВИДАМИ СПОРТУ

У статті теоретично обґрунтовуються резервні можливості спортивних клубів щодо національного виховання учнівської молоді в позаурочній та позашкільній роботі. Презентуються деякі аспекти педагогічної системи національного виховання школярів у процесі позаурочних занять контактними видами спорту. Наведено результати апробації впливу педагогічної системи національного виховання школярів в процесі позаурочних занять контактними видами спорту на особистість дітей, а саме зміни в рівні національної вихованості та самовизначеності.

Ключові слова: національне виховання, позаурочна робота, єдиноборства, школярі.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Актуальність створення системи національного виховання в умовах творення Української державності визначається потребами суспільства у всебічній активізації інтелектуального і духовно-творчого потенціалу національних та загальнолюдських цінностей, суперечливими процесами входження особистості в соціальне життя, необхідності забезпечення єдності, наступності та послідовності виховних впливів різних соціальних інститутів, постійного коректування виховного процесу (М. Носко, 2015; Л. Лисенко, 2016; В. Євтух, 2003; А. Кутова, 2002; В. Мосіяшенко, 2005).

У наш час національне виховання є актуальною проблемою формування особистості в сучасній Україні. На нашу думку, саме позаурочні та позашкільні заняття в спортивних секціях, клубах та участь в змаганнях різного рівня це резервні потужності для формування в підростаючого покоління одночасно відчуття гордості за свою націю та повагу до інших народів. Через використання основ етнопедагогіки в тренувальному процесі, толерантне ставлення до супротивника, повагу до переможця, стриманість в емоціях та поміркованість в діях, відчуття вдячності тренеру та рідному народу за підтримку, що притаманні спортсменам можливе ефективне національне виховання.

Досягати значних позитивних зрушень в цьому напрямку можливо лише за умови керування процесом національного виховання компетентними педагогічними кадрами, які є носіями української культури, мають високі показники національної вихованості та є національно визначеними.

Проблема дослідження відноситься до загально-педагогічної проблеми формування особистості дитини, підготовки підростаючого покоління до активного повноцінного життя та захисту своєї Батьківщини. Передбачалося, що спеціально розроблена педагогічна система національного виховання дітей в процесі позаурочних занять контактними видами спорту стане потужним засобом національного виховання молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу національному вихованню підростаючого покоління приділено на законодавчо-освітньому рівні, про що свідчать державні документи: Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави», «Концепція патріотичного виховання учнівської молоді», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті та ін., де визначені стратегічні завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота.

Національному вихованню учнівської молоді надавали першочергового значення відомі класики педагогічної науки Г. Ващенко, О. Духнович, С. Русова, І. Огієнко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Проблему формування в учнів національної самосвідомості розглядали в контексті загального процесу виховання молодого покоління українські дослідники Т. Бондаренко, В. Борисов, О. Вишневський, Т. Гавлігіна, О. Коркишко, В. Мосіяшенко, М. Носко, М. Стельмахович, А. Кутова, Б. Ступарик, В. Євтух, О. Стьопіна, К. Чорна та ін.

Мета дослідження – спроектувати педагогічну систему національного виховання молоді в процесі позаурочних занять контактними видами спорту.

Методи дослідження: теоретичний аналіз, формувальний та порівняльний педагогічні експерименти, які передбачали комплексне використання методів спостереження, бесіди, анкетування, аналіз результатів дослідження, методи математичної статистики.

Національне виховання найбільш відповідає потребам відродження України [2; 3; 5]. Виховання у молодого покоління почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції нині можуть стати актуальними проблемами роботи спортивних клубів, орієнтуючи позаурочну роботу не тільки на досягнення спортивних результатів та зміцнення здоров'я, а і на національне виховання учнівської молоді.

Рис. 1. Система національного виховання школярів

Створена упродовж віків самим народом система поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв покликана формувати світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації молоді, передавати їй соціальний досвід, надбання попередніх поколінь. Науково обґрунтоване, правильно організоване національне виховання відображає історичну ходу народу, перспективи його розвитку [2; 3; 5].

Орієнтація роботи спортивних клубів на національне виховання молоді, цілеспрямована робота тренерського складу в цьому напрямку здатні дати позитивні результати у вихованні підростаючого покоління (рис. 1).

Ці ідеї мають бути успішно впроваджені в роботу спортивних клубів. Для прикладу пропонуємо основні аспекти авторської системи національного виховання спортивного клубу з єдиноборств. Спортивний напрямок клубу включає заняття рукопашним боєм та бойовим багатоборством, що мають глибокі українські корені. Заняття цими видами спорту в клубі орієнтують молодь на знання традицій українського народу (через вивчення передумов виникнення певних технічних прийомів); вивчають його історію (включаючи історію та передумови виникнення та розвитку цього напрямку спортивної діяльності); популяризують та осучаснюють національні види спорту (в результаті проведення змагань, показових виступів, фестивалів); викликають відчуття гордості за свою країну (перемоги українських спортсменів на міжнародних змаганнях) та інше.

Головною метою національного виховання в спортивному клубі з єдиноборств, на нашу думку, має бути передача молодому поколінню соціального досвіду, багатой духовної культури народу, його національної ментальності, спорідненості світогляду і на цій основі формування особистісних рис громадянина України, які передбачають національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і талантів.

Найважливішою громадською рисою є сформованість національної самосвідомості, любові до рідної землі, свого народу, готовності до праці в ім'я України [1; 4; 5]. Виховання національної самосвідомості в процесі занять єдиноборствами передбачає усвідомлення молоддю своєї етнічної спільності (вивчаючи історію створення національних видів спорту, бойового багатоборства зокрема, учні усвідомлюють етнічні корені свого виду діяльності), національних цінностей (проведення занять рідною мовою, вивчення історії та географії поширення виду спорту в Україні, використання цінностей української культури в педагогічному процесі), відчуття своєї причетності до розбудови національної державності (заняття в спортивному клубі надають додатковий статус молодим людям – статус представника рідного регіону на змаганнях різних рівнів, особи, яка захищає честь Батьківщини), патріотизм, що сприяє утвердженню власної національної гідності, внутрішньої свободи, гордості за свою землю.

Національна ідея має бути не просто атрибутом національної свідомості, суто духовним феноменом, а поштовхом до практичних справ, що проявляється через участь в змаганнях, фестивалях, показових виступах, особистому зростанні. Учні спортивних клубів повинні відчувати відповідальність за несення української ідеї в маси. Це наповнює національне виховання сенсом для учнів, воно переходить із розряду теоретичних знань в розряд практичних дій для розвитку Української держави.

Система національного виховання в спортивному клубі повинна ґрунтуватися на засадах національного світогляду, наукової філософії і ідеології видів спорту, родинного виховання, народної педагогіки, наукової педагогічної думки, що ввібрала в себе надбання національної виховної мудрості. Педагогічна система патріотичного виховання спортивних клубів повинна охоплювати ідейне багатство народу, його морально-естетичні цінності, трансформовані в засобах народної педагогіки, народознавства, принципах, формах і методах організації виховного впливу на молодь (теоретичний аспект), а також постійну й систематичну виховну діяльність сім'ї, державних і громадських навчально-виховних закладів (практичний аспект).

У процесі реалізації педагогічної системи національного виховання в спортивних клубах на перший план мають висуватися гуманістичні ідеї та орієнтири, що ґрунтуються на повазі до особистості дитини, турботі про її розвиток. Такий підхід передбачає визнання кожного вихованця як унікальної особистості, його прав, ставлення до нього як до суб'єкта власного розвитку, опору у його вихованні на високий професіоналізм.

Педагоги клубу повинні усвідомлювати, що національне виховання дітей та учнівської молоді – це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, школи, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Саме тому в клубі вітаються сімейні заходи, заходи під егідою органів державної влади, громадських організацій, а також організуються показові виступи для популяризації даного напрямку діяльності.

Мета національного виховання в спортивних клубах – розвиток у молоді громадянськості і патріотизму як найважливіших духовних, соціально значущих цінностей. Учні клубу з перших років занять усвідомлюють себе як дієву частину суспільства України, акцентується увага на важливості підтримання іміджу держави на змаганнях різних рівнів.

Шляхи національного виховання в спортивних клубах можуть здійснюватися через різні форми роботи, кожна з них обирається передусім відповідно з урахуванням вікових і психологічних особливостей, інтересів учнів, а так само з використанням різних методів.

Пріоритетними напрямками виховної роботи в спортивних клубах повинні бути виховання патріотизму, формування морально-вольових якостей, таких як чесність, справедливість, відповідальність, працьовитість, дисциплінованість, доброзичливість, рішучість, цілеспрямованість, сміливість, сила волі, розвиток почуття любові до Батьківщини і високої відповідальності за свою спортивну підготовку.

Заходи, що повинні регулярно та систематично проводитись в спортивному клубі з єдиноборств:

– семінари, атестації з рукопашного бою та з військово-спортивного двоборства (підготовка та участь в даному виді спорту готує духовно, морально та фізично молоде покоління до захисту своєї землі. В основу змагальної програми закладено національні традиції та враховано особливості регіону);

– спортивні змагання (мають за мету не лише визначення переможців, а акцентують увагу вихованців, тренерів, суддів, батьків та гостей на актуальних проблемах сьогоденної України. Наприклад, змагання – Першість міста з рукопашного бою під девізом «За рідну землю»;

– літні табірні збори «Краса рідного краю», які мають на меті формування любові до рідного краю (діти живуть в єдності з природою, гаджети заборонені, навчаються навичкам виживання в польових умовах);

– регулярні акції на підтримку цілісної України;

– вивчення філософії контактних видів спорту: максимальне утримання від фізичного контакту, невикористання набутих навичок в побуті, високі моральні цінності та сила волі, формування здатності захистити себе, своїх рідних, свою Батьківщину – це дозволяє формувати у дітей правильне ставлення до оточуючих, формує толерантність, відчуття відповідальності за захист держави;

– щотижневі індивідуальні завдання для вивчення історії та традицій українського народу (підготовка рефератів та доповідей, їх захист перед групою). Діти, які виконують ці завдання отримують схвалення від тренера та додатковий час для індивідуальних занять, а також нашивки на спортивну форму з національною атрибутикою;

– в щоденному педагогічному процесі забезпечення умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних та власних інтересів, в учнів розвивають ті задатки, що закладені природою, що зміцнює стрижень особистості, робить її розвиток гармонійним та цілісним;

– також в роботі клубу, а саме в процесі тренувань надається значна увага вправам та іграм на національну, козацьку тематику.

Для перевірки ефективності педагогічної системи національного виховання в процесі позаурочних занять контактними видами спорту було проведено дослідження в два етапи в спортивному клубі «Оконтант» міста Чернігова (далі СК «Оконтант») (анкетування для визначення рівня національної вихованості на початку навчального року та в кінці). Всього в дослідженні прийняли участь 50 хлопців-підлітків, що займаються контактними видами спорту (стаж занять 1 рік) та 8 тренерів клубу.

Результатами впливу системи заходів національної спрямованості СК «Оконтант» на особистість дітей стала стійка національна самовизначеність вихованців, їх активна участь в громадському житті та високі показники сформованості патріотизму. Крім того існування спортивно-патріотичного клубу (в якому займаються понад 250 осіб, різного віку та статі), реклама заходів, які проводить клуб в ЗМІ, залучення населення до занять фізичними вправами.

Зміни в показниках рівня національної вихованості доводять, що авторська система має позитивний вплив на формування особистості школярів. Зокрема кількість дітей з високим рівнем національної вихованості за час реалізації системи збільшилася на 33% (рис. 2).

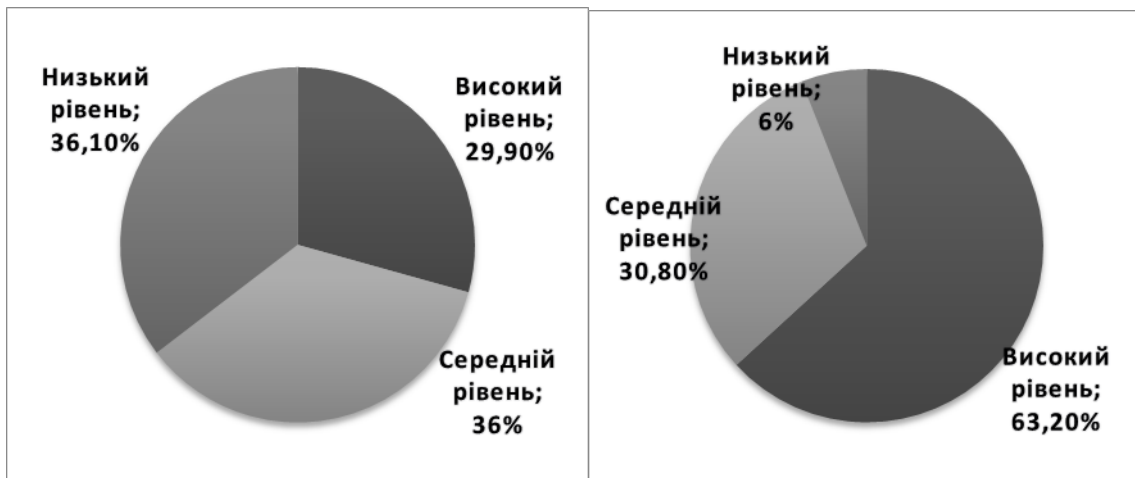

Рис. 2. Зміни в показниках рівня національної вихованості до та після експерименту

Висновки. Теоретично обґрунтовані резервні можливості спортивних клубів щодо національного виховання учнівської молоді в позаурочній та позашкільній роботі. У результаті розробки педагогічної системи національного виховання школярів в процесі позаурочних занять контактними видами спорту запропоновано основні підходи та низку заходів, які можуть використовуватись в роботі спортивних клубів для досягнення заданої мети. Результатами впливу педагогічної системи національного виховання школярів в процесі позаурочних занять контактними видами спорту на особистість дітей стала стійка національна самовизначеність вихованців, їх активна участь в громадському житті та високі показники національної вихованості. Експериментально доведено ефективність впровадження педагогічної системи національного виховання школярів в роботі спортивного клубу.

Перспективи подальших розвідок в цьому напрямку вбачаємо у розробці нових та вдосконаленні існуючих форм національного виховання учнівської молоді в процесі занять фізичними вправами.

Використані джерела

1. Воєділова О.М. Готовність вчителів фізичної культури до використання національних рухливих ігор як засобу етнопедагогіки / О.М. Воєділова, А.С. Козир, А.О. Корнева // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Випуск 139 Т.1. Серія : педагогічні науки. – Чернігів : ЧНПУ, 2016. – № 139. – С. 296–299.
2. Євтух В.Б. Етнопедагогіка : Навч. посіб. / В.Б. Євтух, А.А. Марушкевич, Н.М. Дем'яненко, В.В. Чепак. – Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. – 150 с.
3. Кутова А. Національне виховання – джерело особистісного розвитку дитини / А. Кутова // Початкова школа. – 2002. – №2. – С. 14-16.
4. Лисенко Л.Л. Формування фізичної культури школярів молодшого шкільного віку засобами етнопедагогіки Чернігово-Сіверщини / М.М. Огієнко, Л.Л. Лисенко, А.О. Корнева. – Technologies of shaping and enhancing health of human and society. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2016. – P.145-151.
5. Мосіяшенко В.А. Українська етнопедагогіка : Навч. посіб. / В.А. Мосіяшенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 176 с.
6. Носко М.О. «Професія від бога одна – учитель, всі інші від учителя К.Д. Ушинський» Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Вип. 129. – Том III / ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка; гол. ред. Носко М.О. – Чернігів: ЧНПУ, 2015. – С. 2.

Voiedilova O., Kozyr A., Yermolenko O.

**PEDAGOGICAL SYSTEM OF NATIONAL EDUCATION
OF PUPILS DURING EXTRACURRICULAR CLASSES
OF CONTACT SPORTS**

National education best suits the needs of revival of Ukraine. Educating in a young generation a sense of patriotism and commitment to strengthening the statehood, active citizen's position can now become actual problems of work in sports clubs, focusing extracurricular work not only on achieving sports results or health strengthening, but also on national education of school age youth. The article theoretically justified reserve possibilities of sport clubs on national education of school youth in extracurricular and after school work. Presented some aspects of pedagogical system of national education of pupils during extracurricular classes of contact sports. The basic approaches and a number of measures that can be used in the sport clubs to achieve a certain aim are offered. For example, the authors presented the main aspects of national education systems of combat sport club. Sports line of the club includes classes of single and all-around combat, which has deep Ukrainian roots. Classes of these sports at the club orient youth on knowledge of Ukrainian traditions (through the study of certain preconditions of some techniques); studying its history (including the history and background of appearance and development of this area of sports activities); modernizes and promote national sports (as a result of the competition, demonstration performances, festivals); cause a sense of pride in their country (Ukrainian athletes win in international competitions) and others. The results of testing the impact of the national pedagogical system in education of pupils during extracurricular classes of contact sports on children personality has become a stable national self-identification of pupils, their active participation in public life and high rates of the national breeding. Experimentally proved the efficiency of the national pedagogical system of pupil's education in work of sport club. Changes in the level of the national breeding show that authoring system has a positive effect on the formation of pupil's personality.

Key words: *national education, extracurricular work, combat, pupils.*

Стаття надійшла до редакції 15.03.2017 р.